

ЛІТЕРАТУРА

1. История немецкого языка : учеб. пособ. / автор-сост. В.Г. Нугаев. — Уфа : Изд-во БашГПУ, 2002. — С. 22–23.
2. Philipp G. Einführung in das Frühneuhochdeutsche Sprachgeschichte.— Grammatik : Heidelberg, 1980. — S. 112–125.
3. W. Besch. Die Entstehung und Ausformung der neuhochdeutschen Schriftsprache, Standardsprache, Sprachgeschichte/ O. Reichmann, St. Sonderegger. — Berlin; New York, 1985. — S. 78–80.
4. Москальская О.И. История немецкого языка / О.И. Москальская. — Л.: Учпедгиз, 1959. — С. 41.
5. Polenz Peter. Geschichte der deutschen Sprache. P. Polenz. — Berlin. — S. 80–82.
6. Гухман М.М. История немецкого языка XVI–XVIII вв. / М.М. Гухман, Н.С. Семенюк, Н.С. Бабенко. — М., 1984. — С. 51.

В статье рассматривается история становления и развития немецкого литературного языка в ранненововерхненемецкий период, раскрыты проблемы периодизации, определения его хронологических рамок и содержания. Осуществлен анализ исторических и социально-политических предпосылок становления общенемецкой языковой нормы. Описано влияние экстралингвальных факторов на развитие языка, универсализацию лексики, грамматики, выбор стилистических средств.

Ключевые слова: ранненововерхненемецкий период, языковая норма, история языка.

The article deals with the formation and development of German Language during the early new high German period. The paper tackles the issues concerning chronological boundaries of the said period. The analysis of historical and socio-political conditions for emergence and development of the Standard German language norm is carried out. The influence of historical and socio-political extralingual factors on the language development, the universalization of vocabulary, grammar and the choice of stylistic means are described.

Key words: Early new high German period, language norm, history of language.

УДК 82.03:82.08

РОЛЬ ЛІТЕРАТУРНОГО РЕДАКТОРА В КОНТЕКСТІ УКРАЇНСЬКО-НІМЕЦЬКОГО ПЕРЕКЛАДУ

Іваницька М.Л.,

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

У статті розглянуто діяльність літературної редакторки німецького видавництва “Suhrkamp” Катаріни Раабе та її роль у популяризації української літератури в німецькомовному соціокультурному просторі. Висвітлено принципи її роботи з перекладачами, продемонстровано тактичні рішення, підкреслено її функцію як міжкультурного посередника.

Ключові слова: літературний редактор, перекладацьке поле, літературний трансфер, перекладач, міжкультурний посередник.

Перекладознавці, традиційно концентруючись на зіставному аналізі першотвору і його перекладу, зазвичай припускаються помилки, вважаючи опублікований текст перекладу маніфестацією страгетії певного перекладача. Наші дослідження дають усі підстави вважати, що досить велика частка аналізованих перекладацьких рішень приймається під впливом видавця або як компроміс між перекладачем та літературним редактором. Особливого розмаху цей процес набирає зі зростанням комерціалізації видавничого бізнесу останнім часом. Тому **мета нашої розвідки** — виявити вплив літературного редактора на переклад і відповідно на його успішну рецепцію цільовою соціокультурою.

Оскільки вихід перекладної української літератури на німецький літературний ринок є на сьогодні важливою складовою інтеграції України до європейського культурного простору і важливим джерелом інформації про українську державу, культуру й літературу на німецькомовних теренах, **актуальним** буде висвітлення ролі літературного редактора саме в контексті українсько-німецького перекладу. Для досяг-

нення поставленої мети потрібно виконати такі **завдання**: окреслити роль літературного редактора у німецькому видавництві, розглянути діяльність літературної редакторки Катаріни Раабе, яка найбільше сприяє популяризації української літератури в Німеччині, та висвітлити її співпрацю з перекладачами української літератури.

На жаль, питання редагування художніх перекладів досліджувалося перекладознавцями лише спорадично. Теоретичні засади редагування перекладу знаходимо у працях Р. Штольце, В. Лукіна, В. Шеметова, Т. ван Дейка. В Україні є кілька підручників з основ редагування (Р. Іванченко, В. Різун, Н. Сікорський, М. Тимошик, З. Партико, М. Зарицький) та низка статей, що розглядають редагування як чинник якісного перекладу (Є. Гула, А. Федоровська, Д. Міронова, В. Пузанов). Українські науковці М. Василенко, І. Науменко, М. Ріпей, Л. Маляренко, В. Селіна різнобічно висвітлили значення редакторської діяльності І. Франка; як редактора охарактеризувала Г. Кочура М. Новікова, Л. Коломієць та Ю. Косинська проаналізували підходи до редагування художніх творів М. Рильського, у книзі В. Савчин «Микола Лукаш — подвижник українського художнього перекладу» окремим розділом окреслено діяльність М. Лукаша як редактора перекладної літератури. Про літературних редакторів сьогодення інформації практично немає. Це стосується і Катаріни Раабе, літературної редакторки відділу східноєвропейської літератури великого німецького видавництва “Suhrkamp”, яка є ключовою фігурою українсько-німецького літературного трансферу сьогодення. Короткі дані про неї містять лише деякі інтернет-джерела: Вікіпедія, сторінка видавництва, сторінки німецьких радіоканалів, що пропонують кілька інтерв’ю та дискусій, у яких брала участь редакторка. Завдяки своїй активній ролі культурного посередника між Україною та Німеччиною К. Раабе неодноразово опинялася в центрі літературних подій та отримувала можливість висловитися на шпальтах українських видань [2; 3; 4]. Але з точки зору перекладознавства її внесок в українсько-німецькі літературні взаємини ще не оцінено, хоча, на нашу думку, саме її діяльність є однією з найвагоміших причин успіху української книги в Німеччині. **Матеріал для цієї розвідки** ми отримали завдяки власним інтерв’ю з К. Раабе, Ю. Андруховичем та перекладачами української літератури К. Дате та А. Кратохвілем, з-під пера яких вийшли німецькомовні переклади творів низки українських письменників.

Катаріна Раабе народилася у 1957 р. у Гамбурзі, зростала в родині літературознавця в німецькому «літературному» місті Марбах, де знаходиться Німецький літературний архів та Національний музей Ф. Шиллера. Після студій філософії та музикознавства вона працювала в кількох видавництвах, а наприкінці 1990-х рр. зацікавилася українською літературою і зробила спробу запропонувати її до видавничої програми. Та замовляючи рецензії на твори сучасних українських авторів, отримувала негативні відгуки від тих, хто вважався на той час знавцем української літератури. Серед них була й перекладачка Інгеборг Колінько, яка разом зі своїм чоловіком Олегом Коліньком перекладала українську літературу в НДР. Можемо припустити, що розпад Радянського Союзу та закінчення ери соціалістичного реалізму стали для перекладачки, яка довгі роки працювала з «офіційною» російською та українською літературою, випробовуванням, а твори молодших та «розкутіших» авторів не сприймалися нею.

Проте К. Раабе реалізувала свої наміри з початком роботи літературною редакторкою відділу східноєвропейської літератури у видавництві “Suhrkamp”. Її особисте знайомство з Ю. Андруховичем під час літературних читань у Берліні стало поштовхом до втілення в життя ідеї ознайомлення німецьких читачів з українською літературою, і вона змогла переконати видавництво в тому, що запропонований нею автор виявиться цікавим.

Літературний редактор — ключова фігура німецької видавничої справи. Він добирає та пропонує авторів і твори до видавничої програми і вважається експертом з певного напрямку літератури. Саме він визначає редакційну політику стосовно свого напрямку і виступає посередником між авторами й перекладачами, з одного боку, та видавництвом — з іншого. Деякі редактори суттєво впливають на самі тексти, працюючи разом з авторами чи перекладачами, обговорюючи створені образи, стиль, мовні засоби, концепцію побудови оповіді. Тобто вони поєднують у своїй діяльності літературну творчість із літературною критикою і мусять володіти солідними знаннями світової літератури, законів літературного ринку та бездоганним чуттям рідної мови. Саме таким гравцем німецького літературного поля є К. Раабе.

Зауважимо, що видавництва належать до найважливіших гравців перекладацького поля, одним із головних мотивів діяльності яких є комерційний успіх. Тому підпорядкування співробітників видавництва, у тому числі перекладачів, вимогам літературного ринку стає важливим чинником перекладацьких потоків, залежних і від такого поняття, як мода на певних письменників, певну тематику та певний вид літератури. Але, за словами К. Раабе, видавництво “Suhrkamp”, як одне з найбільших, може дозволити собі поряд з комерційною видавати інтелектуальну літературу, тобто некомерційну. Це, власне, і є візитною карткою видавництва.

Історія роботи над перекладом першої книги Ю. Андруховича, опублікованої у цьому видавництві, свідчить про відмінності у стратегіях перекладачів та інших гравців перекладацького поля — літературного редактора, видавців та читачів. Про якість перекладу К. Раабе розповіла, що збірка есеїв українського письменника під загальною назвою «Остання територія» у перекладі А. Вольдана не задовольнила літературну редакторку, повністю зорієнтовану на цільового читача. Вона, прислухаючись до звучання німецького тексту, відзначала його надмірну близькість до оригіналу і внесла пропозиції щодо радикальних змін задля наближення тексту перекладу до манери викладу сучасної німецькомовної літератури. Перекладач — австрійський професор славістики, прекрасний знавець української мови й літератури А. Вольдан [детальніше про нього див.: 1], як більшість знавців вихідної мови й культури, наполягав на збереженні особливостей авторського висловлювання. На нашу думку, такі розбіжності можна пояснити визначальними рисами мовних особистостей обох гравців перекладацького поля: А. Вольдан, який вільно володіє українською мовою і є філологом, надає великої ваги мовній картині світу Ю. Андруховича, яка проявляється на всіх рівнях авторського стилю. Тому він стоїть ближче до автора і наполягає на відтворенні усіх особливостей його мовлення. К. Раабе сприймає текст з позицій цільової аудиторії безвідносно до мови оригіналу (вона як літературна редакторка опікується перекладами з російської, української, польської, білоруської мов), серед її мотивів — привернення уваги до нового автора та невідомого куточка Європи. Напевне, ця новизна оцінюється нею як достатня, а інакшість формулювання думок, притаманна українській мові порівняно з німецькою, надмірно очужила б, на її думку, текст перекладу. Тому головними вимогами редакторки, окрім, безперечно, близькості до оригіналу, є плинність тексту цільовою мовою та повна відповідність її узусу, що серед іншого служить критерієм читацького зацікавлення. Домінантність позиції редактора порівняно з позицією перекладача проявилася в тому, що текст перекладу не лише став результатом роботи одного тлумача, але й зазнав подальших змін як від самої К. Раабе, так і від інших перекладачів, залучених до створення остаточної версії — С. Онуфрив, Ю. Дуркота, Ю. Прохаська, українських германістів-перекладачів, які вільно володіють німецькою мовою. Очевидно, що така орієнтація на цільову аудиторію себе виправдала, оскільки «Остання територія» мала величезний успіх і неодноразово перевидавалася.

Позаяк читачі та літературні критики приязно сприйняли нового автора, а Помаранчева революція посприяла зацікавленню Україною, “Suhrkamp” продовжив публікувати твори Ю. Андруховича. З подачі К. Раабе вийшли друком такі його досить важкі для перекладу романи: «Дванадцять обручів» (2005, 2007), «Московіяда» (2006, 2012), «Перверзія» (2011, 2013), збірка есеїв під загальною назвою «Янголи та демони периферії» (2007), «Таємниця» (2008), тепер уже з-під пера Сабіни Штьор у співпраці з Юрієм Дуркотом. С. Штьор деякий час керувала відділом преси у Посольстві Німеччини в Україні, вивчила українську мову, а під час мовної практики у Львові познайомила із молодією літературною сценою і зацікавилася перекладом. Вона запропонувала К. Раабе свої послуги і відтоді стала «німецьким голосом Ю. Андруховича». Його перший твір, перекладений С. Штьор, був, за словами К. Раабе, результатом спільної копіткої праці над текстом перекладачки, редакторки й автора. Сам Ю. Андрухович визнав, що у ході дискусій про переклад тих чи інших пасажів з його творів іноді приходилося приймати компромісні рішення, а осмислення разом з перекладачкою та/чи редакторкою відмінностей між рецепцією українських та німецьких читачів спонукало вносити деякі (невеликі) зміни у власний твір, тому німецькомовна публіка отримала «покращену» версію твору. Разом з тим К. Раабе відзначає бездоганне чуття мови перекладачки С. Штьор, яка з кожним наступним перекладом потребує все менше допомоги редактора. Критики, перекладознавці та читачі високо оцінюють рівень її перекладів, а “Frankfurter Allgemeine Zeitung” дала їм найвищу оцінку — «блискуче», хоча вплив К. Раабе залишається для преси, читачів та перекладознавців, так би мовити, за кулісами.

Завдяки зусиллям літредакторки з 2003 р. видавництво “Suhrkamp” друкує також твори С. Жадана, Л. Дереша, Т. Прохаська і М. Рябчука, причому щорічно у світ виходить нова книжка одного з українських авторів чи повторне видання, що можна вважати справжнім проривом української літератури на ринок Німеччини. Переклади здійснює тандем С. Штьор — Ю. Дуркот, а також Клавдія Дате — перекладачка творів С. Жадана, Т. Малярчук, М. Матіос. Вона вивчила українську мову, працюючи в Києві лектором Німецької служби академічних обмінів, і належить до найважливіших гравців українсько-німецького перекладацького поля сьогодення. Саме вона, як і її колега Александр Кратохвіл, перекладач творів О. Забужко та Ю. Винничука, відзначає надзвичайно активну роботу редакторки К. Раабе над текстами. Для прикладу наведемо надані нам К. Дате два невеликі уривки з перекладу твору С. Жадана до і після редакції.

Версія перекладачки: “... *der Morgen dringt in jede Ritze **des internationalen Expresszuges Budapest-Paris**, den ich vor einer **Stunde bestiegen habe** und aus dem ich in einer Stunde **herauskriechen will**, natürlich nur, wenn ich nicht hier, **auf diesem Klo, sterbe, an Erbrochenem ersticke...**”*

Пропоновані зміни редакторки: "... der Morgen dringt in jede Ritze des 'Budapest-Paris-Express', in den ich vor einer Stunde eingestiegen bin und den ich nach einer Stunde wieder verlassen will, natürlich nur, wenn ich nicht vorher an Erbrochenem erstickte, hier auf dem Klo..."

Версія перекладачки: "Draußen ist es Ende Mai, herrliches Wetter, kein Regen, und im Studentenviertel, wo gute Bekannte von mir, Theologiestudenten, wohnen, gibt es eine riesige Fete, ein riesiges, alljährliches Getümmel, das in der Nacht von Freitag auf Samstag beginnt und nie zu enden scheint, also natürlich endet es, aber zumindest ein paar Tage lang hängt an diesem Ort dichter Fuselgeruch in der Luft, der Geruch von Erbrochenem und Joints, den die unbeleckte Jugend von hier irrtümlich für den Geruch des Ungehorsams hält".

Пропоновані зміни редакторки: "Draußen ist herrliches Wetter, Ende Mai, kein Regen, und im Studentenviertel, wo Bekannte von mir, Theologiestudenten, wohnen, findet eine Riesenfete statt, wie jedes Jahr, ein Riesengetümmel, das in der Nacht auf Samstag beginnt und scheint's nie zu Ende zu gehen, natürlich geht es irgendwann zu Ende, aber danach hängt noch tagelang der dichte Fuselgeruch in der Luft, ein Gestank nach Erbrochenem und Joints, den die ahnungslose Jugend hier irrtümlich für den Geruch des Ungehorsams hält".

Із загального аналізу змін та зауважень редакторки можемо зробити висновок про її тонке чуття мови, відчуття атмосфери оригіналу й авторського тону та розуміння того гіпотетичного впливу на читача, який би відчувався, якби цей твір був написаний німецькою мовою. Тобто, редагуючи текст, посилюючи експресію («запах» → «сморід») або послаблюючи її («herauskriechen» → «verlassen»), іноді випускаючи зайву інформацію задля ритму («в ніч з п'ятниці на суботу» → «в ніч на суботу»), формулюючи речення плинніше (як у кінці першого уривку) або ж логічніше (як на початку другого уривку: «на вулиці чудова погода, кінець травня», а не навпаки), редакторка робить мовлення більш природним та пластичним. На нашу думку, не в останню чергу мова перекладених і виданих у "Suhrkamp" творів, яка точно відповідає описаній ситуації та дійовим особам, стала чинником успіху цих перекладів.

Але К. Раабе робить набагато більше для промоції української літератури, ніж цього безпосередньо вимагає її посада літредактора: вона стала важливою фігурою мережі міжкультурних посередників. Її контакти з українськими письменниками, літературними організаціями, перекладачами, видавцями, літературними критиками можна вважати соціальним і культурним капіталом українсько-німецького перекладацького поля.

На останні події в Україні К. Раабе відгукнулася кількома ініціативами, найважливіша з котрих — збірка «Євромайдан. Що в Україні поставлено на карту?» ("Euromaidan — Was in der Ukraine auf dem Spiel steht") з'явилася навесні 2014 р. у співпраці з Ю. Андруховичем. У час, коли Україна опинилася в стані інформаційної війни, в Німеччині також почала відчуватися поляризація суспільства між тими, хто підтримує Україну, та тими, хто розуміє Путіна (Putinversteh'er). Тож, зважаючи на брак достатньої та достовірної інформації німецькою мовою, публікація цієї книги стала вагомим кроком до розуміння процесів, що відбувалися в українському суспільстві. Надавши слово українським інтелектуалам Ю. Андруховичу, Т. Малярчук, Ю. Прохаську, С. Жадану, М. Рябчуку, К. Петровській, К. Міщенко, Є. Белорусець, російській журналістці П. Ганієвій, західним історикам Східної Європи М. Поллаку, Т. Снайдеру, В. Їльге, А. Шеховцову та польському письменникові А. Стасюку, видавництво забезпечило об'єктивність викладу матеріалу, яка високо цінується в Німеччині, і запропонувало погляд на події з різних точок зору. Звичайно, швидка підготовка такого типу незапланованого видання виходить далеко за межі функціональної ролі літературної редакторки і є одним з найкращих зразків посередництва між культурами та народами.

На основі аналізу діяльності К. Раабе та її співпраці з перекладачами, можна зробити такі **висновки** про роль літературного редактора як гравця українсько-німецького перекладацького поля: 1) з точки зору видавництва літературний редактор є експертом певної літератури: саме він обирає твір для перекладу, аргументує цей вибір та супроводжує переклад аж до готової версії; його рішення щодо окремих явищ тексту перекладу важить не менше, аніж рішення перекладача; 2) текст перекладу виявляється компромісом між версією, здійсненою перекладачем, пропозицією літературного редактора та думкою автора щодо відтворення певних елементів тексту оригіналу; 3) рівень впливу літературного редактора на остаточну версію перекладу є неоднаковим у різних видавництвах і залежить від досвіду та статусу перекладача й редактора, а також від політики видавництва; 4) виведення на літературний ринок Німеччини творів сучасної української літератури було і залишається ризиковою справою, оскільки базується на некомерційних мотивах. Завдяки розумінню К. Раабе багатства й вартості української літератури та активній діяльності з її промоції українських письменників відкривають для себе все більше німецьких читачів, що сприяє порозумінню між нашими народами.

Перспективи дослідження вбачаємо у зіставному аналізі оригіналу, перших версій перекладачів, правок і пропозицій редактора та остаточної версії перекладеного тексту, що дасть можливість об'єктивніше оцінити роль літературного редактора у літературному трансфері.

ЛІТЕРАТУРА

1. Іваницька М.Л. Творча майстерня Алоїза Вольдана — перекладача сучасної української літератури / М.Л. Іваницька // Мовні і концептуальні картини світу : зб. наук. пр. — К. : ВПЦ «Київський університет», 2011. — Вип. 15. — С. 355–359.
2. Крамар В. Українська література у Німеччині [Електронний ресурс] / В. Крамар // Радіо Свобода. — 05.04.2012. — Режим доступу : <http://www.radiosvoboda.org/content/article/24537916.html>
3. Луцька К. Новий книжковий транзит у Лейпцигу: черга нових імен [Електронний ресурс] / К. Луцька // DW. — 13.03.2013. — Режим доступу : <http://www.dw.de/новый-книжковый-транзит-у-лейпцигу-черга-новых-имен/a-16665925>
4. Ніколайчук Х. Видавець: у німців улюбленими є лише п'ять українських письменників [Електронний ресурс] / Х. Ніколайчук // DW. — 30.11.2009 — Режим доступу: <http://life.pravda.com.ua/interview/2009/11/30/34429/>

В статтє рассмотрєны дєятєльность литературного редактора немецкого издательства "Suhrkamp" Катарины Раабе и ее роль в популяризации украинской литературы в немецкоязычном социокультурном пространстве. Освещены принципы ее работы с переводчиками, продемонстрированы тактические решения, подчеркнута ее функция как межкультурного посредника.

Ключевые слова: *литературный редактор, переводческое поле, литературный трансфер, переводчик, межкультурный посредник.*

The article discusses the work of the editor of the German publishing house Suhrkamp Katarina Raabe, as well as her role in the popularization of Ukrainian literature in German-speaking world. The principles of her cooperation with translators were analyzed. This analysis allowed identifying her strategy and displaying her function as an intercultural mediator.

Key words: *editor, translator, translation field, literary transfer, intercultural mediator.*

УДК 81'255.4+'371

TEXT STYLE TRANSFORMING IN THE PROCESS OF TRANSLATION

Kozachuk A.M.,

Borys Grinchenko Kyiv University

The article deals with the problem of text style preserving in the process of translation. It is emphasized, that the translator comes across translation difficulties of semantic and stylistic nature, and, to overcome them, has to possess good knowledge of the source and target languages as well as background and metabackground knowledge. The urgency of text style preserving is among the essential tasks of the translator, as it influences the translation text perception by the reader.

Key words: *artistic translation, translation difficulties, transformations, non-translatable units of lexicon, equivalence.*

Topicality of the paper subject: due to the cultural turn of the 20th century, the process of translation has been addressed in the new way. First of all, the scholars accent their point of view not so much on the translation of the text itself, but more on the translation of culture. Any research in the field of translation theory and practice is topical when concentrating on the study of culture, cultures interaction and international relations.

When studying text style within the translation process, one has to consider stylistic peculiarities of both source and target texts as well as the individual styles of the source text author and the translator, taking into account the creative nature of translation process. These points have been already considered by some Ukrainian and foreign scholars: N. Bagrintseva, S. Florin, V. Vinogradov, S. Vlakhov, R. Zorivchak and others (the problems of translation), I. Arnold, I. Galperin, Y. Retsker, O. Morokhovsky and others (text style research). Yet, the stated points still need to be analysed with the view of their interaction and common influence on general transformations of the text that occur in the process of translation.

Thus, the aim of this paper is to analyse the factors influencing text style transforming and to present them as a system from the point of view of translation theory. The tasks to be done are as follows: to analyse and compare